

Ю.І. ЛЕРНЕР, канд. економ. наук, проф., НТУ «ХПІ», Харків
В.Ю. КАРЄВ, магістрант, НТУ «ХПІ», Харків

ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОКАЗНИКІВ ОЦІНКИ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

В статті розглянуто підходи до визначення показників, що використовуються в практиці для оцінки комерційного банку. Зроблено висновки про те, що доцільно проводити аналіз банківського балансу в динаміці, в порівнянні з іншими комерційними банками.

В статье рассмотрены подходы по определению показателей, которые используются на практике для оценки коммерческого банка. Сделан вывод о том, что целесообразно проводить анализ банковского баланса в динамике, в сравнении с другими коммерческими банками.

In the article approaches of determination of indexes which are used in practice for the estimation of commercial bank are considered. The conclusion that it is expedient to conduct a bank statement analysis in a dynamics, by comparison to other commercial banks is performed.

Актуальність теми дослідження. Банківська система – одна з найважливіших і невід’ємних структур ринкової економіки. Розвиток банків, товарного виробництва і обороту історично йшов паралельно і тісно переплітався. При цьому банки, проводячи грошові розрахунки і кредитуючи господарство, виступаючи посередниками у перерозподілі капіталів, істотно підвищують загальну ефективність виробництва, сприяють зростанню продуктивності суспільної праці.

Сьогодні, в умовах розвинутих фінансових, товарних ринків, структура банківської системи різко ускладнюється. З’явилися нові види фінансових установ, нові кредитні інструменти і методи обслуговування клієнтів.

Українські банки змушені працювати в умовах підвищеного ризику, тому вони частіше, ніж їх закордонні колеги, бувають в кризових ситуаціях, приклади яких не зникають зі сторінок періодики. Причому більшість таких випадків пов’язана з неадекватною оцінкою банками власного фінансового стану, а також надійності і стійкості їх основних клієнтів і партнерів по бізнесу. Тому вивчення питання, що полягає у визначенні показників, що використовуються в практиці для оцінки комерційного банку, є актуальним питанням сьогодення.

Метою дослідження є розгляд показників, що використовуються в практиці для оцінки комерційного банку.

Аналіз публікацій по темі. Вивченням питань оцінки банками власного фінансового стану, а також їх надійності і стійкості, питань фінансового менеджменту в банках займалися та займаються такі вчені, як Маркова О., Раєвський К., Сахарова Л., Сидоров В., Тімоті У. Кох., Усоскін В., Уткін Е. Черкасов В. та інші [1-6]. Однак потребує узагальнення підходів до визначення показників, що використовуються в практиці для оцінки комерційного банку.

Результати досліджень. Фінансовий аналіз в комерційному банку як складова частина управління його операціями включає:

- визначення значень показників, які визначають виконання нормативів діяльності комбанків, які встановлюються регулюючими органами;
- визначення і аналіз показників ефективності процесу управління капіталом (власними засобами) банку;
- визначення і аналіз показників, які характеризують процес управління активами і зобов’язаннями банку в цілому і управління окремими видами його активних операцій з врахуванням забезпечення ліквідності вкладених в нього засобів;
- проведення розрахунків, пов’язаних з визначенням доходності різних активних операцій банку, як на етапі їх планування, так і при поточному управлінні.

При проведенні фінансового аналізу в комерційному банку слід враховувати, що, по-перше, суть і кількості значення показників, які характеризують обмеження, введені регулюючими органами на діяльність комер-

ційних банків, в різних країнах різні і можуть змінюватися. По-друге, крім показників, які характеризують виконання нормативів регулюючих органів, при фінансовому аналізі в комерційних банках можуть визначатись і аналізуватись різні додаткові внутрішні показники і нормативи, пов'язані, наприклад, із структурою активів і зобов'язань, плановим прибутком комерційного банку в цілому і по окремих видах його операцій, підрозділах. Показники, які характеризують результати управління активами і зобов'язаннями банку, залежать від різних зовнішніх і внутрішніх факторів. Тому при фінансовому аналізі слід розглядати ті впливові внутрішні фактори, вибором котрих можна керувати. Зовнішні фактори, які безпосередньо не залежать від банку, повинні використовуватись при аналізі шляхом їх можливих (прогнозованих) значень – мінімальних, максимальних, найбільш ймовірних і ін. Основним показником при аналізі результатів діяльності банку є одержаний прибуток за звітний період. Прибуток визначається як різниця між отриманими доходами і понесеними витратами, тому узагальнюючими факторами, які впливають на його суму, є сума доходів і сума витрат. Дані про це даються в звітах банку.

Отже, в процесі проведення аналізу слід розрізняти дистанційний нагляд і інспекторські перевірки на місцях. Дистанційний нагляд, чи моніторинг – це метод раннього розпізнавання негативної поведінки банку і раннього повідомлення про негативну ситуацію, яка склалася, органи банківського нагляду. В основі дистанційного нагляду лежить аналіз фінансової звітності банку (місячної, квартальної, піврічної і річної). Дистанційний нагляд здійснює НБУ з одного боку, а також комерційні банки здійснюють міжбанківський нагляд. Причому для виявлення проблем в діяльності банків, як відзначають західні експерти, необхідно використовувати розумний банківський нагляд. Світова практика останніх 15-20 років свідчить про ріст популярності банківського нагляду.

Основні об'єкти дистанційного нагляду за діяльністю банку:

- порядок чи заходи по формуванню капіталу банку;
- якість активів;
- доходність, ефективність роботи банку;
- ліквідність банку;
- темпи росту (розвитку) банку;
- чи чутливий банк до зміни процентних ставок;
- ризики.

У світовій практиці форми фінансової звітності комерційних банків представлені такими основними документами: баланс, звіт про прибутки і збитки, звіт про рух джерел фінансування, рух і зміни в акціонерному капіталі, пояснення до фінансової звітності і аудиторський висновок [1].

Основний документ для аналізу фінансового стану – це баланс комерційного банку.

Баланси, які публікуються, складені за уніфікованою системою, яка

діє в Україні. Для аналізу балансу необхідно співставити різні частини активу і пасиву, доходи по різних активах і пасивах (витрати на різні групи) [5]. Доцільно проводити аналіз банківського балансу (див. табл.) в динаміці, в порівнянні з іншими комерційними банками.

Таблиця – Аналіз балансу банку

Види операцій	Зміст операцій	Методи аналізу, які використовуються
Структурування	I. Попередній етап	Метод групування
Контроль	1. Попереднє групування статей активу і пасиву	Метод порівняння
Калькуляція	2. Перевірка відповідності окремих груп статей активу і пасиву за різними критеріями	Метод коефіцієнтів, економіко-математичні і статистичні методи
Аналіз	3. Розрахунок оціночних і нормативних абсолютних і відносних показників	
Експертна оцінка	II. Аналітичний етап. Опис одержаних показників. III. Заключний етап. Викладення результатів аналітичного етапу, надання рекомендацій.	

В зарубіжній економічній літературі широко використовується метод аналізу «SWOT» (S- strong (сильний), W- weak (слабкий), O- opportunities (задовільний), T- threat (загрозливий)), який дозволяє виявити сильні і слабкі сторони діяльності банку, його потенційні можливості і ризики в роботі. Наприклад, Англійський банк звертає особливу увагу на такі два фактори у балансових звітах:

1. Стійкість – як відношення ресурсів власного (або в цілому акціонерного) капіталу до поточних фінансових зобов'язань (що прирівнюються до депозитів). Якщо банк бажає підвищити обсяг кредитування, то обмеження коефіцієнта, який відображає згадане вище відношення, неминуче підвищить рівень залучення, тобто використання депозитів для збільшення кредитування [4]. Адже таке обмеження змусить банк або звертатися до акціонерів за фондами, або підвищувати доходність фондів, що збільшують його фінансові ресурси.

2. Процент ризикового капіталу – як відношення ресурсів капіталу до суми всіх інвестованих активів (наприклад, позик, гарантій тощо), помноженої на специфічний для кожного класу активів коефіцієнт ризику. Обмеження на процент ризикового капіталу втримує банки від гарантій щодо високоризикового бізнесу, якщо ці банки не мають адекватних ресурсів для покриття втрат. Банк повинен забезпечувати віддачу і доходність стосовно кожного класу ризику, який він гарантував, і адекватно покривати всі збитки щодо

нього. Це базовий принцип співвідношення ризику і винагороди.

Дуже чітко це виражає таке положення одного із циркулярів Англійського банку: «Достатні надходження необхідні як для першочергового захисту від збитків, так і як джерело нового капіталу, що дає змогу нарощувати бізнес».

Кількість власних коштів дещо об'єктивніше може охарактеризувати потенційні можливості комерційного банку на фінансовому ринку. Однак, на наш погляд, наявність власних грошей, якщо не враховувати їх зв'язку, наприклад, із прибутком, також не забезпечує достовірної інформації про рейтинг комерційних банків [2, 3]. Значною мірою про це свідчить розмір капіталу комерційних банків. Капітал банку є регулятором його діяльності, завдяки якій держава через НБУ встановлює норми економічної поведінки, що оберігають банк від фінансової нестійкості та надмірних ризиків. Як справедливо зазначають деякі аналітики, «до числа найсерйозніших проблем у банківській діяльності належить визначення достатності власного капіталу банку». Складність такого розрахунку полягає в обчисленні не абсолютної, а відносної величини достатності капіталу, завдяки якій забезпечується контроль за якістю управління і фінансовою стійкістю банку.

При дефіциті капіталу банк може пристосовуватися до нормативних вимог трьома способами:

- збільшити капітал;
- скоротити активи;
- змінити структуру активів (знизивши частку високоризикових вкладень).

У Великобританії, наприклад, контроль над банківською діяльністю залишається менш формальним і строгим, ніж в інших країнах. Прикладом іншої ситуації є США, де протягом багатьох років склалася розгалужена бюрократична система контролю і регулювання банків як на федеральному рівні, так і на рівні окремих штатів. Регулювання банків в цій країні переслідує дві цілі:

- забезпечення стійкості і запобігання крахам банків;
- обмеження концентрації капіталу в руках небагатьох кредитних установ і недопущення монопольного контролю над банківським ринком.

Загальне соціально-економічне і політичне становище на Україні призвело до крайньої нестійкості на фінансовому ринку, становище ускладнилось тим, що зростаюча неспроможність комерційних банків здійснювати платежі, видавати довгострокові кредити для розвитку реального капіталу незворотно відобразиться на платоспроможності підприємств і спровокує подальший спад виробництва. У стані економічного спаду комерційні банки працюють з підвищеним ризиком [6]. Про це свідчать найпоширеніші причини банкрутства банків:

- невдалі пошуки учасників нового капіталу;
- надання «поганих» кредитів;

- невдала торгівля заставними цінними паперами;
- операції по торгівлі облігаціями;
- корупція в рядах вищого менеджменту;
- некваліфіковане керівництво, яке не вміє вчасно розпізнати ризик втрати активів, зростання банківських видатків;
- перевищення пропозиції над попитом;
- неякісний аналіз інформації про ситуацію на фінансовому ринку і клієнтах банку.

Особливість банківського бізнесу пов'язана з високим ризиком, керуванням ризиками. Банки працюють у сфері керованого ризику.

Висновки. Аналізуючи рівень фінансової стійкості банку, особливо важливо правильно вибрати необхідні аналітичні показники. Залишається предметом наукових дискусій корисність показника, що характеризує відношення залучених засобів (зобов'язань банку) до власного капіталу (тобто його платоспроможності). Не слід наділяти його універсальною здатністю оцінювати економічну незалежність, надійність і ліквідність банку. Попліпшення зазначених показників прямо не коригується зі зниженням припливу залучених засобів. Навіть за умови ізоляції від грошово-кредитного ринку і залучення депозитів в обсязі, меншому або навіть рівному капіталу, не можна виключити можливість різкого зменшення фінансової стійкості банку і його банкрутства.

Об'єктивну оцінку фінансової стійкості банку, на наш погляд, можна зробити лише на основі аналізу розміщення залучених засобів, здатності активів приносити доходність і підтримувати ліквідність. Відношення ж обсягу позичкових засобів до власного капіталу характеризує інший бік діяльності банку - рівень його активності в акумуляції тимчасово вільних засобів, що є для банку основним джерелом його кредитної та інвестиційної діяльності. Оптимальний обсяг залучених банком ресурсів визначається безпекою і доходністю їх розміщення, рівень яких через норматив достатності капіталу характеризується зваженими (з урахуванням ризику) активами. При зниженні якості кредитів та інших активів, що обертаються на ринку, банк змушений обмежувати приплив депозитів до рівня, адекватного їх реальній ефективності.

Список літератури: 1. *Тимоти У. Кох.* Управление банком. / Пер.с англ. В 5-ти книгах, 6-ти частях. – Уфа: Спектр, 1993. 2. *Уоскин В.М.* Современный коммерческий банк: управление и операции. – М.: ИПЦ «Вазар-Ферро», 1994. – С. 46-63. 3. *Уткин Э.А.* Банковский маркетинг. – М.: ИНФРА-М, Метаинформ, 1994. – С. 217. 4. *Черкасов В.Е.* Финансовый анализ в коммерческом банке. – М.: ИНФРА-М, 1995. – С. 35-68. 5. *Равський К.* Деякі аспекти фінансового аналізу комерційних банків України (в тому числі і із залученням іноземного капіталу) // Вісник НБУ, № 1, 1997. – С. 27-40. 6. *Маркова О.М., Сахарова Л.С., Сидоров В.Н.* Коммерческие банки и их операции. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1995. – С. 215-224.

Надійшла до редколегії 11.07.2011.